

kezdő rendezők dokumentarista szenvedélyében, ezt üdvözölte játékfilmjeiknél is, különösen kiemelve Gábor Pál *Horizont*, Gyarmathy Livia *Ismeri a Szandi-Mandit?*, Elek Judit *Sziget a szárazföldön*, Gazdag Gyula *Sipoló macskakő* című alkotásait. Ennek szervezeti feltételét látta a Balázs Béla Stúdió működésében, ezért szinte ceterum censeoként tért vissza e számos tehetőséget földajkáló műhely fontosságára, s minden alkalmat megragadott az itt készült jelentősebb rövidfilmek népszerűsítésére. Másik reménykeltő tapasztalata az ifjúság és a film viszonyának változása-javulása volt: a kötet utolsó írásai erről tudósítanak. A Kőszegen rendezett Ifjúsági Filmnapok vitázó, frázisokba bele nem nyugvó fiataljai

arról győzték meg, hogy az avantgarde küzdelme mégsem annyira homályba vesző, eredményei mélyebb gyökérzetűek már, mint gondolta volna. Ez a bízalom tette vele azt a cikket, amely Kardos Ferenc *Petőfi '73* című filmjével foglalkozik, s amely rendezője okán az előző ciklusba tartozott volna, a könyv végére. Az utolsó sorok egyszerre szolgálnak összegzésül és intelmül az időben utána jövőkhöz: „A jobb feltételek reményt nyújtanak rá, hogy a végkifejlet megváltoztatható. Föltéve, ha hajthatatlanok maradunk.” Keserves dolog beletörődni abba, hogy nincs már az élők között.

Lakatos András

*

Lakatos Éva: Irodalmi folyóiratok E–F. Bp. 1974. Petőfi Irodalmi Múzeum, 161–259 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiái Füzetei, A. sorozat 3.)

Folyóiratunk 1973-as évfolyamában¹ részletes ismertetést adtunk a Petőfi Irodalmi Múzeum egyik jelentős bibliográfiai sorozata, a *Magyar Irodalmi Folyóiratok* első két füzetének megjelenése alkalmából a sokat ígérő vállalkozásról, amely arra hivatott, hogy 1786-tól, a *Magyar Musa* megjelenésének évétől 1944-ig bezárólag bemutassa mindazokat a magyar folyóiratokat, amelyek az irodalomtörténész érdeklődési körébe tartoznak.

A most megjelent 3. füzet 235 folyóirat bibliográfiai feldolgozását tartalmazza az 1892-ben indult *Erdélyi* című „honismertető folyóirattól”, a *Film Riportig*, amely 1923-tól 1932-ig jelent meg és alcíme szerint „művészeti hetilap” volt.

Az első két füzethez hasonlóan, a bibliográfia szerkesztője most is közli minden fontosabb periodikum esetében a munkatársak névsorát. Ezzel a módszerrel valóságos keresztmetszetet ad a bemutatott folyóiratról, amelynek alapján az irodalomtörténész nyomban felmérheti az egyes lapok színvonalát, következtetéseket vonhat le a folyóirat világnézeti, politikai, esztétikai irányát vonatkozóan.

A betűrend véletlene a most megjelent füzet esetében elsősorban az erdélyi lapokra hívja fel a figyelmet. Több mint hetven erdélyi periodikumot mutat be a szerkesztő a bibliográfiai analízis módszerével. Köztük mennyi érdekes, elfeledett és ismeretlen orgánomot!

A jelentős és nagymúltú folyóiratokon kívül, mint amilyen az *Erdélyi Múzeum*

(1874–1947), az *Erdélyi Szemle* (1915–1944) vagy az *Erdélyi Helikon* (1928–1944), a kevésbé ismertek közül is sok olyan van, amely a bibliográfiában található munkatársi névsorok alapján feltárára és elemzésre csábít és jelentős, elfelejtett értékek ígéretét jelzi. Ilyen például a múlt század hetvenes éveiben Marosvásárhelyen megjelent *Erdély*, amelynek Tolnai Lajos volt az egyik szerkesztője és Arany Jánostól Reviczky Gyuláig, Tompa Mihálytól Szász Károlyig a kor számos neves íróját közölte, az 1908-ban, Bánffy Miklós szerkesztésében indult *Erdélyi Lapok*, amely Gyulai Pál, Petelei István, Berde Mária, Jakab Ödön, Komlós Aladár, Németh Andor, Vajthó László munkáit adta közre, a kolozsvári *Exlibris*, amelybe Karinthy, Kosztolányi, Krúdy, Márai, Schöppflin is dolgozott, vagy az *Erdélyi Futár*, amely a húszas-harmincas években a baloldali magyar értelmiség több neves képviselőjét, Franyó Zoltánt, Göndör Ferencet, Jászi Oszkárt, Kassákot, Osvát Kálmánt, Tabéry Gézáat vonta be munkatársai körébe.

Már az első két füzet ismertetése során szó volt arról, hogy sok esetben az egyházi jellegű folyóiratok, másrészt az ifjúsági és diáklapok is milyen fontos lelőhelyei lehetnek az irodalomtörténeti kutatásnak.

A most megjelent füzet mind a két változatra figyelemre méltó példákat szolgáltat. A hetvenes-nyolcvanas években megjelent *Erdélyi Protestáns Közlönyről* címe alapján azt gondolhatnánk, hogy csak az egyháztörténészek érdeklődésére számító szakfolyóirat, de munkatársai körébe tartozott a korszak számos nevezetes tudósa, írója, szakembere (Ballagi Aladár, id. Bartók György, Dalmady Győző, Hegedűs István, Imre Sándor, Szilágyi Sándor, Toldy István, Tolnai Lajos), to-

¹ Vargha Kálmán: Lakatos Éva: *Magyar Irodalmi Folyóiratok A–C, C–E*. ItK 1973. 626–628.

vább liberális bibliakritikusa (Kovács Albert, Kovács Ödön) is, így jelentősége minden valószínűség szerint túlmutat a felekezeti kereteken és vizsgálat a magyar művelődéstörténet, sőt a filozófiatörténet számára sem volna érdektelen.

Karácsony Sándor jól szerkesztett ifjú-sági folyóirata, az *Erő* pedig azért érdemel figyelmet, mert több írónk pályájának „elő-története” ehhez a laphoz kötődik. Nemcsak a fiatal Németh László dolgozott Karácsony folyóiratába, hanem Bóka László, Csuka Zoltán, Képes Géza, Szegi Pál, Szobotka Tibor, Weöres Sándor diákkori írásainak szintén az *Erő* a lelőhelye. A diáklapoknál maradványra említsékre méltó a *Fáklya* című litografált diáklap is, amely a bibliográfia tanúsága szerint Karinthy Frigyes és Szép Ernő ismeretlen nyilatkozatát őrzi.

Mint minden bibliográfiának, a *Magyar Irodalmi Folyóiratok* 3. füzetének is vannak olyan kuriózumai, amelyek nemcsak a régi folyóiratok gyűjtőinek érdeklődését váltják ki, hanem az irodalomtörténész számára is ismeretlen értékek felfedezésének lehetőségét ígérnek: olyan rövid életű folyóiratok, amelyekről csak néhány szám jelent meg, de a szerkesztő neve vagy munkatársak a névsora azt jelzi, hogy hasznos volna további feltáró munkát végezni. Az adódó példák közül hivatkozunk csupán egyetlenegyre. Bizonyára ennek a bibliográfiának a felfedezése az 1902-ben megjelent *Eszme* című „bölcseleti folyóirat”, amelyből mindössze három füzet jelent meg, Bodnár Zsigmondnak, a századforduló nevezetes (és egy időben túlértékelt) filozófus-irodalomtörténésének a szerkesztésében. Filozófiai irodalmunk szegényes voltát ismerve még akkor is megbecsülést érdemlő „adalék” a bibliográfia jelzése, ha a folyóirat közelebbi vizsgálata nem is eredményez többet, mint tudománytörténeti kuriózumot.

Vargha Kálmán

Homann, Holger: Studien zur Emblematic des 16. Jahrhunderts (Sebastian Brant, Andrea Alciati, Johannes Sambucus, Mathias Holtz-wart, Nicolaus Taurellus) Utrecht, Haentjens Dekker & Gumbert. 1971. (Bibliotheca Emblematica IV.) 141 l., 42 kép

Holger Homann, a Johns Hopkins University (USA) germanista professzora évek óta tervszerűen készül a nemzetközi embléma-irodalom összefoglaló feldolgozására. Már 1968-ban közzétette *Prolegomena zu einer Geschichte der Emblematic* című program-tanulmányát a „Colloquia Germanica” című folyóiratban, ahol felvázolta egy megírandó szintézis alapelveit. E most ismert-

tett könyve újabb lépés az összefoglaló embléma-történet felé: öt különálló tanulmány egyes, többnyire kevésbé ismert, embléma-szerzőről. Miként azt könyve előszavában is írja, Homann a megírandó szintézis előfeltételének az egyes embléma-költők egyedi vizsgálatát, feldolgozását tartja. A kevésbé ismert, illetve nem kielégítően vizsgált embléma-szerzők egyikének tekinti — sajnos joggal — Zsámboki Jánost, akinek fontosságára már programtanulmányában is nyomatékosan rámutatott. Könyvében is neki szentelte a legterjedelmesebb tanulmányt (43—78.). Indokolt tehát, hogy a hazai kutatás tudomást vegyen az amerikai szerző könyvéről.

Homann az emblématikával irodalom-történeti szempontból foglalkozik, nem a kép, sőt nem is annyira a kép és a szöveg együtteséből álló műfaj egésze, hanem mindenekelőtt az embléma-vers foglalkoztatja. E szöveg-központú érdeklődés folytán nagyon is érthető Zsámbokira fordított figyelmé. Nála ugyanis az emblémán kívül a szövegre, pontosabban a versre esik a hangsúly, az ábrázolásokat kísérő versek az ő esetében önálló vizsgálatnak, elemzésnek is tárgyai lehetnek. Tanulmánya 16 kiválasztott embléma-vers elemzésére épül, gondosan ügyelve arra, hogy Zsámbokinak különböző formákban írt verseit válassza vizsgálat tárgyául, mint hogy embléma-költészetének egyik különös sajátosságát ismeri fel abban a tényben, hogy a magyar költő a legkülönbözőbb antik versformákat alkalmazta gyűjteményében. A részletvizsgálatokból levont általánosító megállapítása szerint, ha Zsámbokit nem is lehet a nagy költők sorába számitani, „er ist jedoch ein guter Handwerker, er beherrscht die Grundregeln lateinischer Metrik und füllt die vergebenen Schemata sauber und angemessen aus, ja versucht sich sogar gelegentlich und dabei nicht ohne Geschick an eigenen Variationen” (69). Tartalmilag ugyanakkor kezdeményező szerep illeti meg, amennyiben ő volt az első jelentős képviselője az embléma-költészet elmélkedő, moralizáló ágának. Ehhez alapul igen gyakran a mindennapi élet apró jelenségei szolgáltak, melyekből Zsámboki a helyes életvitel, magatartás normáira vont le tanulságokat. Általban igen erős emblémáinak didaktikus jellege, keresztény-humanista iránya, a szélsőségek közötti közép-út keresése. Feltűnő, hogy Homann ezzel kapcsolatban nem mutat rá a Zsámboki-emblémák erős sztoicizmusára.

Homan elemzése és értékelése, nagyjából egybehangzik Varga Lászlóéval, akinek az egyetlen magyar tanulmányt köszönhetjük a témáról [*Sámboky (Sambucus) János emblémái*. Könyv és Könyvtár IV (1964) 193—226]. Mégis, megállapításai sokkal meggyő-